

Laboratuvar Hayatı

Bilimsel Olguların İnşası

Bruno Latour, Steve Woolgar

Çeviren: Ümit Tatlıcan

Bu kitabın yayın hakkı PHOENİX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Laboratuvar Hayatı
Bilimsel Olguların İnşası
Bruno Latour, Steve Woolgar

Örijinal Künnye: *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts,*
Princeton University Press, 1986.

Çeviren: Ümit Tatlıcan

Yayına Hazırlayan: Ertan Akkaş

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

Aralık 2022, Ankara

ISBN No: 978-605-7789-36-5

Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 11003

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@phoenixkitap.com

<http://www.phoenixyayinevi.com>

Baskı:

Ankamat Matbaacılık Sanayi Tic.Limited Şirketi

Sertifika No: 46700

1344. Cadde No: 60

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Yenimahalle – ANKARA

Tel: (0.312) 394 54 94 – 95

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Laboratuvar Hayatı Bilimsel Olguların İnşası

Bruno Latour, Steve Woolgar

İçindekiler

2. Baskıya Giriş.....	7
Açıklamalar	11
Giriş	13
1. Bölüm: Düzensiz Düzensizliğe	19
Gözlemci ve Bilim İnsanı	23
Sosyal ve Bilimsel: Bir Katılımcının Kaynağı.....	26
Toplumsal ve Bilimsel: Gözlemcinin İkilemi	28
Bilim ‘Antropolojisi’	34
Düzenin İnşası	42
Materyaller ve Yöntemler	50
Argümanın Organizasyonu.....	51
2. Bölüm: Bir Antropolog Laboratuvarı Ziyaret Eder	53
Literatür yazımı	55
Laboratuvar Kültürü	66
ENDOKRİNOLOJİ HAKKINDA MAKALELER	66
‘FENOMENOTEKNİK’	78
Dokümanlar ve Olgular	87
YAYIN LİSTESİ.....	90
ÖNERME TİPLERİ	94
ÖNERME TİPLERİNİN DÖNÜŞTÜRÜLMELERİ	102
Sonuç.....	110
FOTOĞRAFLAR.....	113
3. Bölüm: Bir Olgunun İnşası: TRF(H) Örneği	125
Farklı Bağlamalarda TRF(H)	128
Bir Alt-Uzmanlığın Sınırının Belirlenmesi:	135
TRF(H)’nin İzole Edilmesi ve Tanımlanması.....	135
Stratejilerin Seçimi	138
Eşzamanlı Çabaların Yeni Yatırımlarla Boşa Çıkması	143
Yeni Bir Nesnenin İnşası	149
TRF’nin Peptit Yapısı.....	156

İhtimalleri Sınırlama	171
TRF'nin Başka Ağlara Geçışı.....	179
4. Bölüm: Olgularla İlgili Mikro-Süreçler.....	183
Olguların Karşılıklı Konuşmalarda İnşası veya Yok Edilmesi	187
'Düşünme Süreçleri'nin Sosyolojik Analizi	204
Olgular ve Yapay Maddeler	214
5. Bölüm: Kredi Döngüleri.....	229
Kredi: Ödül ve Kredibilite	231
BİLİM İNSANLARINI MOTİVE EDEN NEDİR?.....	231
ÖDÜL OLARAK KREDİNİN SINIRLILIKLARI	235
KREDİBİLİTE ARAYIŞI.....	238
BİR KREDİBİLİTE BİÇİMİNİ.....	243
BİR BAŞKASINA DÖNÜŞTÜRME	243
GÜVENİLİR BİLGİYE TALEP.....	248
Stratejiler, Pozisyonlar ve Kariyer Çizgileri.....	257
ÖZGEÇMİŞ	258
POZİSYONLAR.....	261
KARİYER ÇİZGİLERİ.....	265
GRUP YAPISI	269
GRUP DİNAMİKLERİ.....	277
6. Bölüm: Düzensizlikten Düzen Yaratma	287
Bir Laboratuvar Yaratma: Argümanımızın Temel Unsurları	288
Düzensizlikten Düzene	300
Eskinin Yeni Bir Kurgusu mu?	312
Kaynakça.....	321
İkinci Baskıya Sonsöz (1986)	333
Radikal Nasıl Radikaldir?	338
Etnografik Olmak Ne Demektir?	339
Felsefenin Yeri.....	343
'Sosyal'in Ölümü.....	345
Refleksivite.....	346
Sonuç.....	349
Ek Referanslar.....	353
Dizin	359

İkinci Baskıya Giriş

Bu baskıda yapılan en temel değişiklik kitabın ilk baskısına bazı tepkilerin 1979'dan beri 'sosyal' bilim araştırmasındaki gelişmeler ışığında cevaplandırıldığı kapsamlı bir sonsözün eklenmesidir. Sonsözde ayrıca bu baskının yeni başlığından 'sosyal' teriminin kaldırılma nedeni açıklanmaktadır. Diğer küçük ekler detaylı bir İçindekiler Tablosu, Ek Kaynaklar ve bir Dizindir.

Wolvercote, Aęustos 1985

Salk Enstitüsü'ne...

"Sosyoloji bilimsel bilgiye kapsamlı bir biçimde uygulanamadığında, bu bilimin bilimsel olarak bilinmeyeceği anlamına gelecektir".

–Bloor (1976)

"Safluktan sakının, o ruhun kezzabıdır".

–M. Tournier (Vendredi)

Açıklamalar

Elinizdeki kitaptaki tartışmanın temelini oluşturan saha araştırması ilk yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu saha araştırmasının malî kaynağı Bir Fullbright Bursu (1975-1976), bir NATO Bursu ve Salk Enstitüsü'nden özel bir projedir. Bu saha araştırmasını gerçekleştirmeyi mümkün kılan Profesör Roger Guillemin'e ve grubuna özellikle teşekkür ediyoruz. Sonraki yazım kısmı malî olarak PAREX, the Maison des Sciences de l'Homme tarafından ve Brunei Üniversitesi tarafından desteklenmiştir. Bütün bu kaynakları kabul etmek bizim için zevkti ve bu çalışmanın bölümlerini okuma zahmetine giren ve eleştirileriyle katkıda bulunanlara teşekkür borçluyuz.

Giriş

Bilim insanları çoğu kez bilim dışından insanların bilim hakkında konuşmasından hoşlanmazlar. Bilim dışından insanların bilimsel eleştirisi romancı ve şair olmayanların edebiyat eleştirilerine benzer biçimde yapılmaz. Bilimsel eleştiriye en yakın bir eleştiri bilim eğitimi almış haberciler veya kendi kişisel deneyimleri hakkında yazan bilim insanları tarafından gerçekleştirilir. ‘Sosyal’ bilim araştırmaları ve bilim felsefesi soyut olma eğilimindedir veya büyük tarihî olaylar ele alınmaya ya da tersine laboratuvar tezgâhındaki veya amaçlarına ulaşmaya çalışan bilim insanları arasındaki etkileşimlerle her gün ortaya çıkan şeylerle ilişkisiz örnekler dikkate alınmaya çalışılır. Ayrıca, haber tarzında veya sosyolojik açıklamaların tek amacı bazen sadece bilimde çalışanların da insan olduklarını kanıtlamakmış gibi görünür.

Toplumun bazı kesimlerinde bilim insanlarına yönelik bir sevgi-öfke ilişkisi vardır. Bu türden duygular bilimsel araştırmalardan fazlasıyla yüksek beklentiler içinde olanların açıklamalarında olduğu kadar böylesi araştırmaların maliyetleri ve tehlikeleri gibi farklı hususlara dikkat çeken açıklamalarda da açıkça gözlenir –bunların hepsinde söz konusu bilimsel çalışmanın içeriği ve çalışma süreci göz ardı edilir. ‘Bilim politikası’ bağlamında, iktisatçılar ve sosyologların bilimsel faaliyet üzerine araştırmalarında ilgi odağını çoğu kez yayınların miktarı ve araştırmanın tekrarlanabilirliği oluşturur. Bu türden araştırmalar belli bir değere sahip olsalar da arzu edilebilecek çoğu şey ele alınmaz, çünkü kullanılan istatistiksel araçlar kısmen ilkeldir ve bu araştırmaların amacı çoğu kez verim-

liliği ve yaratıcılığı denetlemektir. Daha önemlisi, bu türden araştırmalarda bilimsel düşüncenin ve bilimsel çalışmanın özüyle ilgilenilmez. Bu nedenlerle, hem bilim insanları dışarıdakilerin bilim hakkında söyleyebileceklerini okumaya değer görmezler hem de çoğunlukla bilim insanlarının kendi bilimsel çalışmaları hakkındaki görüşlerine odaklanmayı tercih ederler.

Fakat elinizdeki kitap bilim insanı olmayanların bilim hakkındaki genel açıklamalarından bir dereceye kadar farklıdır. Kitap genç bir Fransız felsefeci tarafından Salk Biyolojik Araştırmalar Enstitüsü'nde gerçekleştirilen ve daha sonra İngiliz bir sosyologla birlikte yazıya dökülen iki yıllık bir araştırmanın ürünüdür. İlk daveti ben yapmasam da, tasarlanmış olan bu girişim önceki 'sosyal' bilim araştırmalarının bazı eksikliklerini görme fırsatı sağlayacaktır.

Bruno Latour tarafından seçilen bu yaklaşım bir laboratuvarın parçası hâline gelmek, günlük ve yüz yüze bir ortamda gerçekleşen bilimsel çalışma süreçlerini izlemek, fakat aynı zamanda bir 'içerden' dış gözlemci olarak kalmak (bilimsel bir 'kültürü' araştırarak bir antropolojik araştırma türüne uygun bir tutum) –bilim insanlarının yaptıkları şeyleri ve nasıl ve ne düşündüklerini bütün detaylarıyla izlemek– idi. Latour gözlemlediği şeyleri esasen [bu] bilim insanlarına yabancı kendi kavramları ve terimleri içinde biçimlendirdi. Bilgi parçalarını kendi programına aktardı ve bu mesleğe [antropolojiye] göre kodladı. Bilim insanlarını hücreler, hormonlar veya kimyasal tepkimeler gibi aynı mesafeli ve nesnel bakışla gözlemlemeye çalıştı –bu türden bir bakış açısından analiz etmeye alışık olmayan bilim insanlarında tedirginliğe yol açan bir süreç.

Elinizdeki kitap dedikodu, imalar ve yüz kızartıcı hikâyelerden ve başka araştırmalar ya da yorumlarda sıkça kez karşılaşılan psikolojikleştirmelerden arınıktır. Bu kitabın yazarları bilimin 'sosyal inşası' olarak adlandırılan şeyi laboratuvar biliminin gerçek ve geçerli örneklerini kullanarak göstermektedir. Bu çalışma özünde, bir anlamda, laboratuvar bilimi dışından ve onun temellerini kavramaları beklenmeyen, aksine

sadece, örneğin laboratuvar hayatının yüzeysel yanlarını daha kolay anlamaları beklenen insanların bir inşasıdır.

Bir sosyoloğun mikroskobu altında gözlenmiş olan meslektaşlarımız hakkındaki bu kitabı okurken 'bilimsel' bir bilim araştırmasının gözlemlediği bilimsel yaklaşımı taklit etmek zorunda olduğunu hisseden bir yabancının gözünden bakıldığına nasıl görünebileceğini fark ettim. Kitabın yazarlarının araçları ve kavramları basit ve nitel olsalar da, bilimsel çalışmayı anlama istekleri bilimsel değerlerle tutarlıdır. Bu çalışmada cesaretleri, hatta acelecilikleri bana –bir araştırma girişiminin önünde hiçbir şeyin duramayacağı– birçok bilimsel çabayı hatırlatıyor. Çalışmakta olan bilim insanlarını yabancı birinin bu türden nesnel gözlemi bir labirentteki karıncaları veya sıçanları gözlemedeki gibi çok fazla eziyetli olabilirdi. Fakat böyle olmamış görünmektedir ve benim için bu çalışmanın ve sonucunun en ilginç yönü bir düşünür-sosyolog olan Bruno Latour'un sosyolojik bir biyoloji araştırmasına başlaması ve araştırma sırasında sosyolojiye *biyolojik olarak* bakmaya başlamasıdır. Organizmalar, düzen, bilgi aktarımı, mutasyonlar gibi kavramlarımız ve düşünme biçimlerimiz Latour'un düşünme biçimini dönüştürdü. İlginç olan, yaşam süreçlerini araştıran biyologları –tekrar tekrar geriye dönüşlerle– araştıran sosyologların aksine, burada sosyologların kendi çalışmalarının bizim bilimsel faaliyet türümüzün sadece bir alt-kümesi ve bu organizasyon sürecinin de hayatın sadece bir alt-kümesi olduğunu kavramaya başlamalarıdır.

Elinizdeki kitabın bilim insanlarının ilgisine değer olmadığını göstermeyi amaçladığı son nokta bilim veya bilim insanları *ile* toplumun diğer kesimleri arasında kurulan köprüdür. 'Köprü' sözcüğü fazla doğru değildir ve çok daha fazlasını başardıklarını iddia ettikleri için terimin bu yazarlar tarafından kabul edilebileceğinden kuşkuluyum. Onların temel görüşlerinden biri "bilimsel alan toplumsal alanda yer alan diğer çoğu işlemin sadece nihaî ürünü" olduğu için toplumsal dünyanın bir tarafta ve bilimsel dünyanın başka bir tarafta var olamayacağı iddiasıdır. 'İnsanî ilişkiler' bu yazarların 'bilimsel

üretim' olarak adlandırdıkları faaliyetlerden ayrı değildir ve onlar 'insanî yönleri' 'olgu üretimi'nin son basamaklarından arındırmanın yolunu gösterdiklerini iddia ederler. Bu düşünme tarzı hakkında şüphelerim var ve çalışmamda sunulan bu resme uymayan birçok detay buldum, fakat bu iki [bilimsel] 'kültürün' gerçekte bir olduklarını gösterme çabalarının beni her zaman etkilediğini belirtmem gerekir.

Bu detaylara ve yazarların kitaptaki argümanlarına hangi itirazlar yapılırsa yapılsın, artık çalışan bilim insanlarına dair bu inceleme türünün genişletilmesinin ve teşvik edilmesinin hem bizzat bilim insanlarının hem de toplumun çıkarlarına uygun olacağına ikna oldum. Bilim genelde çok fazla umut ve çok fazla kaygı üretir ve bilim insanları *ile* bilim dışından insanlar arasındaki ilişkinin tarihi hırslar, ani coşku patlamalarıyla ve aynı ölçüde ani paniklerle doludur. Bilimsel bilginin nasıl üretildiğini anlamalarında ve anlaşılır olduğunu ve başka herhangi bir araştırma alanından daha üstün olmadığını kavramalarında yardımcı olunabildiğinde, halk bilim insanlarından verebileceklerinden fazlasını beklemeyecek, ne de onlardan eskisi gibi korkacaktır. Bu halkın sadece bilim insanlarının toplumsal konumlarını değil, aynı zamanda bilimin, bilimsel uğraşların ve bilimsel bilginin yaratılmasının özünü de anlamasına katkıda bulunacaktır. Hayatlarımızı bilgiyi genişletmeye, bu dünyadaki rasyonaliteye ışık tutmaya ve örneklerle ortaya koymaya adasak da, birey olarak bilim insanlarının veya genelde bilim insanlarının çalışmaları çoğu kez sadece bir tür büyüsel ve mistik tarzda anlaşılmaktadır.

Kitaptaki detaylar konusunda aynı fikirde olmasak veya kitabı yer yer biraz rahatsız edici ve hatta acı verici bulsak bile, mevcut çalışma bana faaliyetlerimizi kuşattığına inanılan gizemi dağıtma yönünde atılmış doğru bir adım olarak görünmektedir. Birçok enstitü ve laboratuvarın gelecekte kesinlikle kurum-içi bir düşünür veya sosyolog türünü yeterince içerebileceğini hissediyorum. Benim açımdan, enstitümüzde – farkında olduğum bu türden ilk araştırmayı gerçekleştirmesi için izin verilen– Bruno Latour'a sahip olmak değerlidir ve en

ilgiye değer olan ise bu laboratuvar deneyiminin sonucunda onun ve yaklaşımının nasıl dönüştüğünü gözlememdir. O bizzat eleştirilebilecek bu eleştiri açısından çok kullanışlı olacaktır. Bu alışma hem kitabın yazarlarının (ve benzer ilgiler ve kökenlere sahip diğer bilginlerin) bilim insanlarını bizzat sunulan bu ayna aracılığıyla anlamalarında hem de daha geniş bir halk kesiminin bilimsel uğraşıyı yeni, farklı ve daha güncel bir bakış açısından kavramasında yardımcı olacaktır.

Jonas Salk, M.D.
La Jolla, California
řubat, 1979